Speculatieve onderschatting

MS Wie als inlichtingenverantwoordelijke is belast met het presenteren van een zo volledig mogelijk beeld van de situatie in het kamp van de vigerende of potentiële tegenpartij, weet dat hij zich bij het opbouwen van dat beeld zal moeten houden aan de feiten en zich vooral niet moet laten verleiden tot giswerk en interpretaties „over de natte duim". Hij moet subjectiviteit en emotionaliteit uitschakelen, en moet ervoor waken 's vijands mogelijkheden te onderschatten of diens beperkingen te overschatten. Het is dan ook allesbehalve een gemakkelijke taak, zich op de hoogte te stellen van de juiste toestand ter andere zijde. Die opgave wordt nog te meer bemoeilijkt wanneer de tegenstander erin slaagt met een reeks adequate maatregelen zijn doen en laten geheim te houden voor nieuwsgierige buitenstaanders. Weliswaar is in het recente verleden het pottenkijken in andermans keuken niet alleen weer mogelijk gemaakt maar zelfs, dank zij de modernste waarnemingsmethoden en -middelen, geperfectioneerd, doch ook daarmee is voorshands nog geen oplossing aangedragen voor het klemmende probleem hoe de gewenste informatie moet worden verkregen omtrent niet of moeilijk meetbare factoren: welke zijn de „intentions" van de leiding, hoe staat het met de motivatie en andere elementen waarop het moreel is gegrondvest, in hoeverre is ook het thuisfront bereid zich grote offers te getroosten, enzovoort. Met dergelijke abstracta zal de vakman uiteraard behoedzaam omspringen. Daarentegen vormen zij voor de leek vaak een welkome aanleiding zich uit te leven in speculaties en „wishful thinking".

Van tijd tot tijd groeit soms ook wel de verdenking dat het militaire besluitvormingsproces niet geheel vrij is van het toeredeneren naar een tevoren bepaalde uitkomst. Oorzaak daarvan blijkt dan niet zelden te zijn dat van de zijde van de overheid enige aandrang wordt uitgeoefend tot het gunstiger voorstellen van bepaalde zaken dan met de werkelijkheid overeenkomt. Iets dergelijks kan bijvoorbeeld het geval zijn als 's lands financiën het onmogelijk maken de in bondgenootschappelijk verband gemaakte afspraken ook metterdaad na te komen: om dan te „bewijzen" dat er geen werkelijke risico's zijn verbonden aan het níét doen groeien van de defensieuitgaven met reëel drie procent per jaar, moet de actuele dreiging enigszins worden „aangepast".

Het zal duidelijk zijn, dat een dergelijke aanpassing gemakkelijker kan worden doorgevoerd met een verwijzing naar abstracte factoren dan tegenover de onomstotelijke achtergrond van de exacte „capacities". Begrijpelijk is het dus, dat de pleidooien voor het verminderen van onze veiligheidsinspanningen als regel worden ondersteund met enthousiaste beschouwingen over de vreedzame bedoelingen van het Oostblok en de interne moeilijkheden waarmee de leiders in het Kremlin zozeer hebben te kampen.

Wie zich echter in zijn beoordeling van de toestand laat leiden door een overeenkomstig complex van gevoelens, moet zich zeker niet al te zeer verbazen wanneer te ongelegener tijd onverhoopt mocht blijken dat zijn optimistische evaluatie van de krachtsverhoudingen en de daaruit voortvloeiende rooskleurige toekomstverwachtingen volkomen bezijden de realiteit zijn geweest. Immers, tot lering van dezulken heeft de contemporaine geschiedenis – meer in het bijzonder die van de laatste vijfentwintig jaar – enkele saillante voorbeelden geboekstaafd van Westelijk mistasten bij het schatten van de mogelijkheden en beperkingen van het Warschau-Pact. Dat de ontegenzeglijk trieste gebeurtenissen aan gene zijde van het IJzeren Gordijn in de betrokken landen wèl, doch voor het Atlantische bondgenootschap géén rechtstreekse kwalijke gevolgen hebben gehad, heeft bij velen – „ver van ons bed!" – voedsel gegeven aan een zelfgenoegzame zorgeloosheid, maar het zou toch wel verstandiger zijn als wij

de lessen uit dat recente verleden eens wat meer ter harte wilden nemen.
Zo heeft het manifeste, doch met kracht onderdrukte en in bloed gesmoorde, liberalisatiestreven van verschillende Oosteuropese volkeren ten onzent de mening doen post vatten dat het hoogste ideaal van die onderworpenen zou zijn hun leven te mogen offeren opdat de Westelijke wereld zich blijvend kan vermeien in een vrijheid en welvaart die de Oosteuropeanen in Jalta en Potsdam reeds werd ontzegd, definitief bekrachtigd in 1975 in Helsinki. En de in die landen bij tijd en wijle in de openbaarheid komende afkeer van het Sovjetsysteem wordt maar al te gretig uitgelegd als een onmiskenbaar blijk van genegenheid voor ònze wijze van leven. Daarbij wordt dan wèl uit het oog verloren dat West-Europa in de loop van de geschiedenis de Oosteuropeanen, en vooral de Balkanvolken, weinig reden voor hartelijke gevoelens heeft verschaft.
Ook waar het gaat om het schatten van de militaire waarde van de inbreng der satellietstaten in het totaal van het Warschau-Pactpotentieel werd, en wordt, de plank nogal eens misgeslagen. De betrouwbaarheid van de contingenten uit Hongarije zou immers laag moeten worden getaxeerd, omdat daar in oktober 1956 het leger zich had aangesloten bij de volksopstand tegen het Sovjetimperialisme. Maar toen op 21 augustus 1968 het Warschau-Pact een gewelddadig einde maakte aan een veelbelovende Praagse lente, toen opereerden óók de Hongaarse eenheden gehoorzaam onder Russisch bevel.
Een optimist zou vervolgens mogen verwachten dat de Tsjechoslowaakse krijgsmacht dan toch minder geneigd zou zijn in het Sovjetgareel te lopen, uit een verklaarbare rancune over dit soort „vriendendiensten". In een gevoelsmatige benadering zou alsdan gemakkelijk kunnen worden betwijfeld of de Sovjet-Unie in voorkomend geval wel zou kunnen bouwen op de militaire inbreng van een zo dubieuze bondgenoot. Verschillende pleitbezorgers voor vermindering van onze defensie-inspanningen betoogden dan ook dat, nog afgezien van de „vreedzame intenties" van het Kremlin, de noodzaak tot schrapzetten ons geheel ontbrak omdat de legers der Oosteuropese satellietstaten bepaald onbruikbaar zouden blijken om de kastanjes voor de Russen uit het vuur te halen. Maar opnieuw stelden de ontwikkelingen die optimistische speculanten in het ongelijk: het Tsjechoslowaakse militaire apparaat was, samen met het Oostduitse, als eerste bereid zich gereed te maken om de Brezjnjevdoctrine op Polen toe te passen indien het liberalisatieproces in dat land wegen zou inslaan die de Sovjetrussische leiding als ongeoorloofd wenste te beschouwen!
En ten leste, althans voorlopig, hebben de tragische ontwikkelingen in Polen nog weer eens aangetoond hoe riskant het is de gevechtsbereidheid van een krijgsmacht ter andere zijde speculatief te onderschatten. Immers, de leiders en leden van de onafhankelijke vakbond Solidarnosć waren ervan overtuigd dat de Poolse militairen deel uitmaakten van een *nationaal* instituut en dat derhalve iéder lid van die krijgsmacht in een persoonlijk besluitvormingsproces de *nationale* overwegingen zou laten prevaleren bóven de internationale belangen zoals die eventueel zouden worden verwoord in richtlijnen en bevelen uit de bevelvoeringsorganen van het Warschau-Pact. Die hoopvolle gedachtengang werd echter in de harde werkelijkheid ontmaskerd als „wishful thinking": Poolse soldaten bleken wèl te schieten op Poolse arbeiders!
Als de strijdkrachten van de onderscheidene satellietstaten bereid blijken in voorkomend geval tegen hen van wie hen steeds wordt voorgehouden dat zij hun broeders, vrienden en kameraden zijn, geweld te gebruiken uitsluitend omdat de opdracht daartoe wordt gegeven langs de bevelslijnen uit het Kremlin, dan mag men niet te lichtvaardig een vraagteken plaatsen bij de betrouwbaarheid van de satellietcontingenten van het Warschau-Pact als het erom zou gaan het vuur te openen tegen hen van wie hen met de paplepel is ingegoten dat zij de doodsvijanden zijn!
Het is noodzakelijk, de schattingen van het militaire vermogen van de potentiële tegenstanders te baseren op exacte gegevens. Indien die niet beschikbaar zijn omdat het gaat om abstracta, is een rationele benadering stellig te verkiezen boven een emotionele. En bij „capacities" die onmiskenbaar duiden in de richting van een „worst case", kan een concrete overmacht geenszins worden genivelleerd met een speculatieve onderschatting van abstracte factoren.